

HAGYOMÁNY

A szépíró Kossuth Lajos¹

Ünnep van. Kossuthra emlékezünk. Nem bíráló él, gonoszkodás sugallja azt, ha elárulom, hogy egyetemista koromban a magyar szakon egy szó sem esett Kossuth Lajosról, tehát nem csupán a szépíróval nem foglalkoztunk, hanem Ady, Móricz, Jókai, Mikszáth és Mándy Iván Kossuthot idéző műveiből sem emelték ki nagy történelmi hősrünk alakját.

Több okom is van arra, hogy ne firtassam, hogy helyes volt-e vagy sem, hogy ez a gyakorlat rossz volt-e vagy sem, sőt az sem feladatomban, hogy azzal foglalkozzam, hogy az egykori hagyomány avagy hagyománytalanság most is él-e. Az egészet csak azért említem, mert tudom, hogy vannak eltérő gyakorlatok, és azért, mert ezek léteznek, a valóságot, magukat a tényeket ezek az eltérések végképp nem érintik.

Ha a címbe megjelölt kérdéshez, témához akarunk közeledni, akkor véleményem szerint legjobb, ha az ifjú Kossuth világát idézzük fel, hiszen a kezdetek sok, később fontossá váló dologra, jelenségre rávilágítanak. Sétát kell tennünk szellemi bölcsőhelye körül. Ezzel a kijelentéssel nem Monoktól akarom elvitatni a születési hely varázsát, hiszen ott a számunkra most jelentős kérdés kapcsán nem időzhetünk. Valójában maga a tér ebben az esetben nem is lenne annyira jelentős a téma szempontjából, ha nem Kossuth olyan városában lennénk, ahol országos szereplése előtt a leghosszabb időt töltötte el, és amely szellemi és így írói érdeklődése, fejlődése szempontjából a legfontosabb, vagy az igen fontosak egyike volt.

Ha egy művet közelítünk meg, akkor kiindulhatunk az alkotás születési körülményeiből: összegyűjthetjük azokat az adatokat, amelyek a szellemi vagy életrajzi forrásvidéket jelentik, a továbbiakban vizsgálhatjuk magát az alkotást, és szembenézhetünk a befogadás kérdésével. Maga a kezdet, az első lépés jelen esetben azért fontos, mert így válhat világossá, hogy Kossuth hogyan kapcsolódik a szépirodalomhoz. Mindenek előtt figyelembe kell azt venni, hogy a nyelv költői rétege a közlés minden területén jelen lehet, és ez a jelenlét önmagában még senkiről sem bizonyítja, hogy ő szépíró. Ugyanakkor lehet valaki úgy művész, hogy szándéka szerint nem művészi pályát valósít meg, de társadalmi küldetését befejezve, épp a magánéletének legtitkosabb világát úgy tisztázza, hogy ami ebből az utókor számára megmarad, azt befogadni, értékelni elsősorban az esztétika eszközeivel lehet. Fontos itt tehát a kezdet és a vég tisztázása, és ennek a két pólusnak a bemutatásával derülhet fény arra, hogy az életműnek a legjelentősebb része, amely ezen két pólus között van, mennyire kap különös megvilágítást a nagy egyéniség művészi, irodalmi látása, szemlélete miatt.

A szépíró Kossuth igazi arcéle is akkor áll előttünk tökéletesen, ha életművének lelki hátterét, születési körülményeit tekintjük meg, vizsgáljuk először, és utána tűnődünk azon, hogy írt-e szépirodalmi művet.

Az első kérdésben a legfontosabb az a tény, hogy politikai munkásságának nagyon erősen irodalmi gyökerei vannak, mi több, egész létét, lényegét meghatározta irodalmi, művészi látása. Olyan emberekhez hasonlított, mint akik az ókorban éltek. Hajdani görögök vagy rómaiak közül saját erejükből, tudásuk, tehetségük által emelkedtek a legmagasabbra. A nyelvet is olyan jelenségnek tekintette, amely a politikusz számára óhatatlanul szükséges a maga teljességével: a nagyság fokmérője. Vasakarátának köszönhette, hogy szembe tudott nézni emberi esendőségeivel. Huszonhat évesen érezte azt, hogy anyanyelvi ismerete nem éri el azt a szintet, amellyel azok a kevesek rendelkeztek, akik szépirodalmunkat alaposan ismerték és alkotói voltak.

¹ Elhangzott a XXX. Honismereti Akadémián Sátoraljaújhelyen, 2002. július 2-án. (Szerk.)

Barta István rendezte sajtó alá „Kossuth Lajos összes munkái”-nak hatodik kötetét. Ennek részletesebb címe a következő: Kossuth Lajos; Ifjúkori iratok; Törvényhatósági tudósítások. Ezt a könyvet az Akadémiai Kiadó jelentette meg 1966-ban. A huszadik és huszonegyedik oldalon Kossuthnak két diákkori versét olvashatjuk. Az elsőnek a címe „Magyar dal” és így kezdődik:

*„Éltem zajló tengerén
csak kettőt szerettem én
Hazám édes kebelét
s Rózsám szelíd kellemét.”*

Mivel a kutatók szerint korai kéziratái veszthettek el legnagyobb mértékben, nyugodtan gondolhatunk arra, hogy az ifjú Kossuth az önkifejezésnek ezen rendkívül vonzó és sok élménnyel járó lehetőségével alaposabban is élt, tehát több verset is írt. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a költői küldetéstudat ekkoriban túl mélyen élt volna benne, hiszen ebben a korban a megszólalásnak ezt a formáját az iskola erősen sugallta, és még iskolai indíttatástól függetlenül nemzedékről nemzedékre sokan megkísérlik költeményben kifejezni magukat, de ez még korántsem jelenti azt, hogy valaha is szépirodalmi értéket fognak létrehozni. Témánk szempontjából itt csak azt kell leszögeznünk, hogy a diák Kossuthot nyelvünk költői rétege, a megszólalás lehetősége izgatta, és alkotóként is igyekezett gondolatait, érzéseit megörökíteni.

Meglepően nagy műveltséget árul el, hallatlan érdeklődést korai írásaiban is, ugyanakkor azt is látni kell, hogy a serdülőkor végére műveltségének rendje, látásának kontinentális alapzata létrejött azon a szinten, hogy a világlátása érett és szilárd volt, de azt is érezte, hogy ahhoz még sokat kell fejlődnie, sokat kell tanulnia, hogy bármilyen területen értéket tudjon átadni. Épp a fentiek miatt elég nehéz határozott választ adni arra a kérdésre, hogy ifjúkori szárnypróbálgatásai mennyire voltak szándékosan végzett szépirodalmi tevékenységek, vagy inkább a leendő politikus tanulóveveihez tartozott minden, amit ő irodalmi téren végzett.

A későbbi magaslatról, idős száműzöttként őszintén tekinthetett kevésnek sokféle olyan tevékenységet, melyet a forrongó lélek, az érlelődő tehetség más körülmények között, más irányba is terelhetett volna. Itt viszont mindenféle találgatás a képzelet útvesztőibe sodorhatná az embert, tehát a leghelyesebbnek azt látom, csakis a nyers tények alapján azt hangsúlyozom, hogy az ifjú Kossuth számára a legfontosabb maga a szolgálat volt, a munka. Mindezt erősen bizonyítja egész sátoraljai helyi tevékenysége. A közügyek gyakorlását oly kötelességnek tekintette, hogy semmiféle időt – akár mennyi többletidőt – sem sajnált városától, megyéjétől. A munka jó értelmű megszállottja volt, és a kolerajárványról írt jelentésében emberi döbbenetének adott hangot, ha olyan emberekkel találkozott, akik nem voltak hajlandóak dolgozni, ha egy hétre való élelem volt a kamrájukban.

Mindezt az igen nagy veszély idején mondta el, és kockázatos munkája közben seholy egyetlen olyan megjegyzést nem tett, hogy távoli nagy tervei vannak, és a körülmények hatalmas akadályozza meg azok megvalósítását. Igaz ügyvéd volt ő, egész tehetségét, minden képességét erre a gyakorlatra összpontosította, és amikor a történelem a haza ügyvédjévé tette, akkor ezt a nagy feladatot úgy látta el, hogy a benne élő szépíró is jelen volt. A szó nemes értelmében hasonlít Shakespeare nagy és rokonszenves történelmi alakjaira, szemléletében, látásában töményen jelen van mindaz, ami az alkotó irodalmárt jellemzi, de sorsa épp abba a szörnyű keretbe zárta, mely „csak” annyit tett lehetővé, hogy nemzetének világhírű hőse legyen, de ennek a nemzetnek a nagy álmát nem valósíthatta meg: nem adhatott neki szabadságot. Idegenben töltött idejének jelentős szakaszában is ez a szolgálat volt a legjelentősebb. Ennek rendelt jóformán alá mindent. Ezért tanult Kütahyában törökül, ezért foglalkozott hadtudományi művekkel. Hazáján akart segíteni, és mindig azt cselekedte. Az utolsó nagy reményvesztésig azt a munkát tekintette elsőrangúnak, amely adott helyzetében a megoldás, a segítség valamilyen, lehetőleg legtöbb esélyét csillantotta fel előtte. Történelmi hős volt, elsősorban a tettek embere, de úgy volt történelmet formáló lény, hogy tudta, erre a szerepre csak az méltó, aki rendkívül magas szinten ismeri a nyelvet is, mert a szó és a tett összefügg. Önmagát járattja le egy politikus, ha elárulja, hogy nem ismeri a szavak lelkét, ha az uralma alatt lévőknél nem tudja rangjához méltó szinten elmondani a gondolatait.

Mindezek után jogosan szögezhetjük le, hogy Kossuth úgy volt irodalmár politikus, hogy fő hivatása a történelem alakítása volt, ha egy új, egy később élő Shakespeare darabjából lépne elő, akkor saját eredeti nyelvét is úgy használhatná, hogy semmilyen nagy író, drámaköltő nem vallana vele szégyent. Szépirodalmár volt, de a nagy irodalmár úgy rejtőzködött benne, hogy a benne élő legfontosabb lénynek, a politikusnak az útját egyengette.

Épp ez a többarcúság teszi őt olyan rendkívülivé: egyszerre volt ép ész és ép szív a magyarság számára.

Amikor az idő vak örvényei egyre inkább meggyötörték, egyre inkább magánpartokra sodorták, amikor már egyértelművé vált, hogy közvetlen tetteivel nem tudja befolyásolni, jobb mederbe terelni a magyar történelem folyamát, akkor visszatért szinte oda, ahol kezdte. Leveleiben, tündőzéseit rögzítő soraiban kezd megszólalni a diákként dalra fakadó költő, a nyelv sziporkázása, gyönyörű létezés-mélységű metaforái, a derű csillámai már egy idős, vagy csatát megvívott ember szellemi szikrái, tündöklései, de nem a „hivatásos” irodalmár jelentkezéséről van szó. Annyira nem, hogy ezen tény látásán és közlésén túl, minden további minősítés furcsa és gyermeki, oly hamis dolog, mintha a lenyugvó nap fényvarázsát látva a napot kezdenék költőnek nevezni.

Íme egy rendkívüli pálya roppant íve. Mint valami világ-nagy zongora billentyűzete, úgy áll az életmű előttünk. A kiközlött életű, a meghasonlott ember Sarkadi Sebők Zoltánjával együtt mily könnyen mondja, hogy mekkora érték volt benne, micsoda díj várhatott volna rá, de hát minden odaveszett, elherdálta jövője kincseit. Kossuth elsősorban másokért küzdött és legszárazabb, legművészetlenebb tevékenységei közepette sem jajdult fel mondván, hogy mily nagy művészt veszített el a világ, mert jól tudta, hogy a leghétköznapibb pénzügyi, ipari, katonai tervek, szakmunkálatok mélyén is oly jövő hite munkál, amelyhez semmilyen saját verssel, semmilyen saját irodalmi remekművel nem jutna közelebb. Mindez nem azért élt így benne, mert nem hitt a szó erejében, hanem azért látta így, mert tisztában volt egyedüli helyzetével. Nem ágált benne a költő, mert látta, hogy ez az élet önmagában is, minden esendőségével a legszebb, a legnevesebb költészettel is egyenértékű.

Arany Jánosnak értékes prózája van, de igazi, nagy teljesítményét költészetében látta, és támadói épp ezt utasították el, ezért bántották. Ha valakik az ember legigazibb értékeit sem becsülik meg, akkor mit lehet várni az olyan tevékenységtől, amelyet ő sem tart a legjobbra, legnagyobbra. Az igazi nagyság nem igényli azt, hogy minden területen elsőprő, eredeti alkotónak tekintsek, hiszen a többféle adottságnak is leginkább ott kell megmutatkoznia, ahol valóban a legtöbbet nyújtja a nagy egyénisége.

A fentiek alapján azt akarom érzékeltetni, hogy Kossuth drámafördítése kapcsán elfogadhatjuk az idős ember bírálói tiltakozását, de jobb, ha magát a fordítást úgy olvassuk, hogy a hajdani ifjú tehetségét, nyelvi remekléseit keressük benne elsősorban. Talán túlzás itt remeklésekről beszélni, hiszen a hivatalos ítélet lehet, hogy részben igaz, de mindenféleképpen szigorú: selejtes műveket szokás említeni. Magam sem szeretem azt, ha bármilyen kor gyarló hordalékát rajongással fogadja az utókor, de annyit fontos tételesen elfogadni, hogy az érték-szemlélet változik, és ma selejtnek tekintenek olyat is, ami hajdan érték volt, és nem akárcik tekintették annak. Már a régi latinok hirdették, hogy az ízlésről nincs mit vitatkozni. Ha az változik, az az idő műve, ám az örökre virító és ragyogó hegyecsúcsok alatt sok olyan magaslat van, amely nem volt minden szempontból értéktelen: egy adott korban betöltötte a maga szerepét, része volt a művelődésnek, de az emberiség emlékezete csak a legnagyobb értékeket képes őrizni, azokat sem mindig.

Kossuth idős korában már látta a változást, és ő is tudta, hogy amit ifjúként esetleg kedvelt, az nem volt a kor „legjobb drámája”, de abban a korban a hamis érték kiválóságát még nem is hirdették oly gátlástalanul. Csupán arról van szó, hogy érdekelte és szerette a kortársi irodalmat, és abban mindig is van olyan vonulat, amely idővel meg-megfakul, és ködbe vész.

Művelődése alakulásának volt a része ez az érdeklődés, látása több szint kapott, több színre gazdagodott, a kisebb, a halovány értékek után élvezhette igazán Shakespeare sokszólamú világát.

A már említett vaskos kötetben olvashatjuk Kossuth fordításában Weisenthurni Franul Johanna „János Finnlandnak hercege” című drámájának a fordítását. Eric svéd királyt gonosz kancellárja vezette félre, Mária a felesége megőrzi tisztaságát, emberi méltóságát, nemes esz-

méket vall: „Szabadságra törekszik az ember, midőn békéntelen fejtődzik ki anyja méhéből, a szabadságot vadássza, míg tart lehetete.”

A királyné a bűnében egyre inkább elmerülő férje előtt oly elveket, oly eszméket hirdet, amelyek Kossuth számára is szentek voltak: „Minden trónusodhoz közelgetőben egy ellenséget látol te. Nem körötted király *bened* dühösködnek azok. Vallyon élhet-e másokkal békeségben az, ki önnönmagával rendben nincs. Testvéredet fogságba vetni igazságosnak látszott előtted, most már érzed, csak látszott és nem volt igazságos. Azonban egy hercegséget nyertél, a király szélesebbre terjesztette tartományait, de a királyi hódítás mellett az *ember* elszegényedett.”

Braske titkos tanácsos gondolkodását is a magasztos eszmék hatják át. A tanácsnokok előtt így beszél: „Emeljük fel a szünet alatt szíveinket a Mindenhatóhoz, s könyörögjünk, hogy gyűlölség s alávaló indulat bilincseitől ment szemekkel csak a jót, igazságot s valót szemlélhessük. Ítéljünk, mint férfiakhoz illik, akik minden percenben készek megjelenni az örökkévaló zsámoly széke előtt, semmi világi félelem se hajtja ítéletünket, csak az Isten félelme határozza azt.”

Egy ifjú drámaíró számára is nagyon tanulságos lehet az, ha idegen műveket ültet át anyanyelvére. Kossuth különös, egyedüli lény, szépírói alkata, adottsága miatt kell árnyaltan megközelítenem egykori fordítói tevékenységét és azt, ahogy arról hogyan vélekedett az idők folyamán. Több válasz is van erre a kérdésre, de azt kell kiemelnem, hogy a feloldást Kossuth rendkívüli adottságában kell keresni. Ha ezt vesszük figyelembe, akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy a már korábban adott megközelítések után is gondolhatunk újabb és alaposabbakra, amely miatt nem véletlenül tekintette ifjúkori drámafordításait nyelvgyakorlatoknak. Oly sok idővel megszületésük után ezek elsősorban ilyen minőségként, ilyen értéként jelentek meg az ő emlékezetében.

Első látásra az irodalmi, művészi próbálkozás furcsa tagadása onnan adódik, hogy sok ember tudatában az idegen nyelv tanulása és az írói küldetés minőségi és értékbeli eltérést mutat. Joggal, hiszen az idegen nyelv elsajátítása, esetleges „hétköznapi hasznosítása” csakugyan más, mint az írói, művészi küldetés. Ám ne felejtjük el, itt kossuthi küldetésről van szó! Tudjuk jól, hogy mily lelkiismeretesen foglalkozott Újhelynek, sőt egész Zemplén vármegyének a közügyeivel. Az újhelyi tűzvédelem megszervezése, temető- és erdőügyek, küzdelem az éhség és a kolera ellen mind-mind olyan feladat volt, hogy kisebb nyelvi igényességgel, művészi adottság nélkül, kevesebb olvasottsággal is szinte hasonló eredményt lehetett volna elérni.

Ám az ő nyelvi igényessége őbenne és általa összefügg, kapcsolatban van a mi emberi méltóságunkkal. Az anyanyelv legmagasabb szintű tudása óhatatlanul szükséges volt a számára ahhoz, hogy igazi magyar emberek tekinthesse magát. Fordításaiban is sok a nyelvi telitalálat, egyéni vonás, igazi művészi érték, de egész életművéhez képest ezeknek mégis a gyakorlat-jellegükben volt a legnagyobb szerepük, mert az árnyalt, tökéletes megoldás művészetét ezzel is elmélyítette, ezzel is közelebb jutott ahhoz, ami végül ő lett. Nem biztos, hogy lehetőségeit, leendő történelmi szerepét előre sejtette, avagy biztosra vette. Ifjúkorára a legjellemzőbb a felkészülés és az a remek és áldozatos munka, amellyel az adott közösséget a legnagyobb erővel szolgálta. Egyszerre tevékenykedett a jelenben, és tőle telhetőleg a legnagyobb erővel készült a jövő feladataira.

Fordításaival az idegen nyelvek lelkéhez is közelebb jutott, tehát az ő számára ez a munka a későbbi pályáját készítette elő: olyan utat, amelyen csak ő volt képes végighaladni, hasonló szintű fordításokat viszont más is készíthetett kortársai közül. Kossuth szónokként, újságíróként is gazdagította nyelvünket új szavakkal, ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy a mások által megalkotott vagy csipkerózikaálmukból felébresztett szavak meggyökeresedjenek, természetessé váljanak. Tudatos nyelvvédő volt, így neki is óriási szerepe van abban, hogy eredeti szavainkkal képesek vagyunk, képesek lehetünk arra, hogy egész mindenségünket leírjuk. Az idegen szavak terjedésének, fétiszálásának az idején jó ezt hangsúlyozni. Különösen lényeges az, hogy Kossuth a jogászi gyakorlatában is törekedett a tiszta, magyaros nyelvhasználatra.

Ennek az igyekezetnek igazi nagyságát akkor látjuk, ha arra gondolunk, hogy ebben a korban írt regények jogász szereplői mennyi idegen (elsősorban latin) szót használtak, és a hiva-

talos, jogászok által beszélt nyelvünkben mennyi hibát, kivetni való talált Arany László akkor, amikor Kossuth Lajos már a száműzetés kenyereit ette. Drámafordításait – mint már említettem – idős korában nyelvgyakorlásnak tekintette, nem élt benne olyan igény, hogy irodalmi értéket keressünk bennük, de az érték épp akkor csillan elénk, ha ennek a nyelvgyakorlatnak magas színvonalát látjuk. Itt valóban a kor irodalmi igénye áll előttünk.

Boccaccio két hónap alatt lemásolta Dante fő művét, a híres író szegénysége volt ennek az egyik oka, de a magyarázatát is el kell fogadnunk: ő úgy érezte, hogy ezáltal fejlődik, gazdagodik stílusa. Azt viszont nem nehéz belátnunk, hogy a művészi fordítás alkotó munka, tehát az ember nyelvi gazdagodását jobban szolgálja, mint a másolás.

Kossuth beszédeiben szeretett szóképeket használni, tudta, hogy általuk a mondanivalót színesen, árnyaltan lehet befejezni. A hasonlat, a metafora szinte végtelenné bővítheti a kifejezés lehetőségeit. Ebben a drámafordításban is örömmel köszöntjük ezeket a nyelvi elemeket. János herceg a tiszta lelkű Braskéhoz intézi a következő szavakat: „...egyedül állsz e büntenyésztő földön, mint a magános termő fa a vadon pusztán egy felsőbb kéztől oda ültetve. Fejed magasan sugárzik, s a lábaiknál buján tenyésző bürök nem öntötte el mérgével nedvességeidet”.

Kossuth sok-sok évvel a fontos, a nagy események után hallatlan pontosan, drámaian tudta felidézni élete nagy és nehéz pillanatait. A bűn és bűnhődés kérdése szakmája miatt is izgatta. Elemében van, amikor ilyen jelenetet ad vissza – akár fordítóként is. Az idézet a már említett drámából van, tehát fiatalkori fordítás:

„Király: Megkettőztetted az öröket?

Kapitány: Igenis, felséges úr.

Király: Minden ajtó őrizet alatt van?

Kapitány: Parancsom szerint, uram.

Király: Kapitány! Jól vigyázz mindenütt!

Kapitány: Sohasem töltöttem bé lomhám kötelességemet.

Király: Mint viseli magát a nép?

Kapitány: Csendesen.

Király: Ne higgy e csendességnek. A nép hallgatása gyakran veszedelmesebb lármázásánál. – Nem halod? Lárma van a várudvaron, siess az örökhöz.

Kapitány (ablakhoz megy): Kegyelmes uram! Mindenütt halotti csendesség.”

Semmit sem veszít eredetiségéből Arany János „V. László” című balladája, ha most a nyitóképre gondolunk. Akár ismerte a költő ezt a drámát, akár nem, a vers művészi megvalósulásából, tökéletességéből semmit sem veszít, mint ahogy Bach egyetlen motívuma sem veszít bűvöletéből akkor, ha tudjuk, hogy maga az alap, a dallam csírája egy kismester művében is felcsendült korábban. Igazi lelket a géniusz lehel belé.

Az ifjú Kossuth irodalmi törekvései mellett fontos megemlíteni azt a kiapadhatatlan érdeklődést, mely a különböző művészeti és tudományágak iránt élt benne. Elkészítette „A francia forradalom időrendi lajstromá”-t. Nagyon tanulságos az „Egyetemes történeti összefoglalás”-a. A vallás, az építészet, „földesméret”, költészet, matematika tömören megtalálja a maga helyét ebben az összefoglalóban. Persze, az ifjú forrásokból merít, de amit így leír, összegez, azt magáévá teszi, és számunkra most irodalomról, művészetről lévén szó, a legfontosabb az, hogy mit olvashatunk a testvérműzsa-kapcsolatokról. Azért tartom ezt fontosnak, mert úgy vélem, hogy ezek a gondolatok későbbi világában fölöttébb feltűnően voltak jelen: „A muzsika véle születik az emberi természettel, s sem az ó, sem az új történetírat nem esmér egy népet is, amely azt bizonyos mennyiségben nem kedvelte volna...”

A fentiek alapján könnyen eszünkbe juthatnak az egykori szemtanúk visszaemlékezései. Kossuth felidézésében, megelevenítésében van valami zeneiség, a nagy vészek idején is gyakorta áradt belőle oly nyugalom, mint azokból, akikben zene él; nagy indulatkitöréseiben is volt valami olyan lezárás, mint ahogy a nagy romantikus szimfóniák örvénylései végül is lecsillapodnak. Mindezek mellett legmeggyőzőbb mindaz, amit hangjának a zenei varázsáról tudhatunk meg. Persze ez eleve testi-fizikai adottság, viszont a fenti idézet épp arról győző meg, hogy ő ezeket a törvényszerűségeket már huszonhárom-huszonöt éves kora táján tudta,

és aki ezekkel tisztában van, az adottságaival is sokkal jobban tud élni, mintha csak ösztönösen érzi, hogy valamilyen kincssel rendelkezik.

Furcsa ellentmondás a szépíró Kossuthról úgy beszélni, hogy közben azt hangsúlyozza az ember, hogy az ő igazi értéke nem az, hogy szépíró volt. Bár szerintem a szépíró Kossuthra is épp az ilyen látszólag gyakran más területre „tévedő” megközelítés vethet igazi fényt, titkai épp így tárulhatnak eléink ezen a téren is, hiszen túl különös lenne irodalomórán őt csak szépíróként emlegetni úgy, hogy közben az előadó, a tanár nem mutatná meg, hogy milyen keretek között tört felszínre Kossuth művészi adottsága.

Iratait olvasva eléink tárul az az adottsága, amely őt regényíróvá tehetette volna. Sorsdöntő pillanatokban is úgy figyelte meg környezetét, a jelenségvilág tünékeny mozzanatait úgy véste emlékezetébe, mintha azok később valamilyen irodalmi remek számára lennének fontosak. A világért sem állítom azt, hogy épp azokban a nehéz órákban ez neki eszébe jutott volna. Egyszerűen arról van szó, hogy ilyen volt az adottsága; tudta azt, hogy az élet kicsiny mozzanatai sem szürkék, hanem hallatlanul eredetiek és egyszerűek, annyira azok, hogy épp ezeket az apró elemeket veszik lencsevégre a legnagyobb írók is, mert a képzelőerő megálmodhat egy óriási székesegyházat, de azt, hogy a betlehemi jászol előtt hogyan térdepel egy pásztor, a legnagyobb festőnek vagy szobrásznak is tanulmányoznia kell: valóságos pásztorokat kell megfigyelnie, és mozgásuk, viselkedésük alapján születik meg a művészen a térdeplő pásztor eszméje.

Épp ez az általánosítás – eszmei világba való emelés hiányzik egyesek szerint Kossuth emlékezéseiből. Ő nem írt regényt az árulóról, a politikai ellenfélről, a barátról, az általa ismert személyről (bárkiről, akivel az élet összehozta, és ő fontosnak tartotta, hogy szóljon róla), hanem az ellobbant jelenetet igyekezett úgy visszaadni, amint az volt.

„Úgy írhaszak, mint volt...” – fohászzkodott volna ő is. Vita tárgya lehet, hogy mindez beleillik-e az irodalom körébe, vagy sem. Egy ilyen jellegű vitát viszont egy rövid írásban nem lehet eldönteni. Am Zrínyi szándékának a felvillantásával azt akarom mondani, hogy a történelmi hűség irodalmi művekben a legnagyobb általánosítás közepette is lehetséges. Kossuth viszont épp a jelenet pontos rögzítésével magát a közvetlen, egyszeri történelmi eseményt akarta megörökíteni. Történetírói, emléket pontosan felidéző szándékát nem szabad elvitatni tőle. Azt viszont fontos hangsúlyozni, hogy ilyen jellegű tevékenysége közepette is jócskán előjött szépírói adottsága, de az nem zavarta meg az ábrázolt, felidézett valóság igaz, természetesen rögzített történelmi hűségét.

Az a könyv, amelyet egyértelműen a szépíró Kossuth munkájának kell tekinteni, a szerző hozzájárulása nélkül jelent meg. Olyan levelezésről kell itt megemlékezni, amely az idős, a magányos történelmi hős lelkeinek líraiságát tárja eléink. Csalódásaiban vigaszt nyújtott neki a természettudomány tanulmányozása is, és itt, a levelek szelíd napnyugta-hangulatában a lét oly hiányérzete dereng eléink, amelynek a feloldását csak az eszme igazi teljessége adhatja meg.

A szóképek, a metaforák nélkül nehéz az ő nyelvét elképzelni. Zeyk Saroltának írt leveleiben is ott vannak, szinte tündéri táncot lejtének, még akkor is, ha látszólag oly valóságosak, oly hétköznapiak. 1884. augusztus 8-án például a következőket írta: „Tanácsolom is, parancsoljon lejövet gondolatai barna verebeinek, ne röpködjenek messze-messze gyermekálmainak tanyája, szívvágyainak Ő-je felé. Úgy tudom, élvezni fogja annak a szép völgynek természetes bájait.” Egy másik levélben a természetes, de fájó lemondás hangja szólal meg: „Magamról nincs mit írnom. Hiszen Ön tudja, hogy midőn azt mondtam Önnek »Adieu pour toujours« (minő szomorú szó ez a »pour toujours«, minthogy reménytelenül igaz) egy úr támadt körülöttem, mely amíg csak élek, betöltetlen marad.” Déli útjáról Sorrentóból számol be. Többek között ezt írja a nászúton lévő Zeyk Saroltának: „...emlékezetembe idézted azt a csúnya öreg medvét, akit Kossuth Lajosnak hívnak...” Tíz napot töltött Nápolyban, ablakából szemlélte azt „...a dicső tükröt, amelyből a Mindenható nézegeti magát és azt a remek keretet, mely a tükröt körülveszi”. Meglepi az embert a levélírás helyszíne: Sorrento. Ebben a városban született Torquato Tasso, a szóképeknek, a metaforáknak nagy olasz mestere. Mintha távoli korokon áthatolva a rokon nagy lelkek találkoznának itt a táj, a szépség bűvöletében. Goethe neve és egy szép versének részlete is szerepel a levélben. Épp a nagy német költő Tassóról a legismertebb drámát, tehát a hely nagy szellemek találkozóhelye: „Ma itt vagyok

Sorrentóban, buja citrom és narancskertek közepette – emlékszel Goethe soraira: Kennst du das Land, Wo die Zitronen glühn...” „– Sorrento ilyen hely. – Hol leszek holnap, ki tudja megmondani, talán Capri azúrkék barlangjában, talán Amalfiban, Flavio Gioja, az iránytű feltalálójának szülőhelyén, talán Paestumban, mely a legrégebb görög művészet romjaira tekint le, talán a Vezúv csúcsáról fogok lenézni a vörösen izzó lávakatlanba, hol gyűlik az anyag, mely újra pusztlást hoz majd egy másik Pompéjira, mely most duzzad az élettől, vagy visszatérek Nápolyba, mindez az időtől és egészségi állapotomtól függ, mely egyáltalán nem kielégítő.”

A fentiekből láthattuk, hogy joggal beszélgetünk a szépíró Kossuth Lajosról, mert eleve vannak olyan írásai, amelyek elsősorban a szépirodalomra tartoznak, de ennél a tevékenység-nél sokkal fontosabb az, hogy ő szépírói adottságait is olyan hatalmas emberi kiteljesedésre fordította, amely immáron történelem: egy nép sorsát alakította úgy, hogy közben ez a nép kezdte megteremteni a hosszú ideig csak álmaiban élő jövőjét.

Ilyen körülmények közepette előfordulhat, hogy időnként túl keveset beszélnek ma a szépíró Kossuthról: nehéz egy túl gazdag életmű minden értékére egyszerre figyelni, de Kossuth nyelvi megvalósulásában okvetlenül látni kell a szépírói vonásokat.

Káprázatos tehetségének éppen ez a jellege, és ebben a jellegben megnyilvánuló szinte emberfeletti erő teszi őt rendkívülivé a nagy történelmi alakok között is. Mint nagyember, örök mintát adott népének azon a téren is, hogy a hatalom nem csupán politikai erő, anyagi javak elosztásának „bizarr” lehetősége, hanem oly fenséges alapja is lehet, amelyet semmilyen csalás vagy erőszak nem biztosíthat; csak mint lehetőség kísérheti a társadalmi rangot, betöltött szerepet. Hiszen a nyelv a lélek tükré, és a nép lelkéhez csak az állhat közel, aki annak a nyelvét, annak a lélekrezdüléseit nem akármilyen szinten tudja és érti.

Arany János Jókai Mór nyelvéről mondta, hogy minden leendő magyar írónak tanulmányoznia kell azt. Ez a kijelentés Arany János nyelvére is igaz: minden utána következő magyar költőnek tanulnia kell belőle, hűségeseznek kell lennie hozzá. Ezen az alapon jogosnak mondhatjuk, hogy a közszereplést, történelmi feladatot vállaló magyar embernek szembe kell néznie Kossuth Lajos életművével és annak nyelvi megvalósulásával.

Az ősi világban nem különült el a tudomány a művészettől, az emberi szellem két nagy tartománya nem oszlott sokféle ágra: együtt volt igazi egészként az emberi létezés sziklaszilárd alapja.

A későbbi korok nagy eseményeiben, a lenni vagy nem lenni egymásra torló pillanataiban szinte ez az ősi létállapot születik újjá. Ilyen pillanat volt az is, amikor Kossuth utoljára beszélt hozzánk. Szavaiban egyszerre volt jelent a politikai szónok, a költő, a szépíró. Így beszélt a jövőnkéről: „Mondják, hogy én múltnak vagyok embere...”, de az a múlt, amelynek embere vagyok olyan múlt, amelynek jövődönnek kell lennie, ha a magyar nemzetnek még van jövődője. S én számot vetve azon életerővel, mely a magyar nemzetet annyi balszerencse közt, annyi viszály után egy ezredéven át fenntartotta, hiszem, hogy van, s hát azon múltnak is van, amelynek én az embere vagyok...Az én nevem óramutató; jelzi az időt, mely jönni fog, melynek jönni kell, ha a magyar nemzet számára még tartottak fel jövőt a végzetek, és annak a jövőnek neve: szabad haza Magyarország szabad polgárainak, annak a jövőnek neve: állami függetlenség.”

Ezek a szavak most is önvizsgálatra gerjeszthetnek minden magyar embert, minden magyar költőt, író, tudóst és politikust, és Kossuth szellemi örökösei csak akkor lehetünk, csak akkor vagyunk méltók hozzá, ha szívünket és tetteinket is áthatja az az üzenet, mely ezekből az utolsó szavakból árad, és így tisztában vagyunk azzal, hogy a haza nem eladó.

Munkám során, több alkalommal látszólag messze jutottam eredeti témámtól, pedig folyton-folyvást azt fejtettem ki, hogy a szépírói szemlélet Kossuthban épp adottságai miatt van jelen még akkor is, ha nem irodalmi munkásságot végez. Mindez, persze nem zavarja meg, nem bontja meg nem irodalmi munkásságának műfaji jellegét, hiszen nem éli ki túlzottan és fölöslegesen irodalmi képességeit: tisztában van azzal, hogy minden emberi munka fő értéke a mértéktartás. Ily módon gyakorta rejtőzködik benne a szépíró, de az létezik, és megszólal akkor, amikor az önkifejezés számára ez eleve jó lehetőség. Néhány évvel a halála előtt, érezvén már az élet, a kor derét, ilyen lelkülettel tud lírai hangulatú, költőhöz méltó leveleket írni.